

KATOLICKA NAUKA SPOŁECZNA A POLITYKA RODZINNA PAŃSTWA

Wprowadzenie

Człowiek w rodzinie rodzi się, wzrasta i wychowuje. W *Katechizmie Kościoła katolickiego* napisano, że: „rodzina jest podstawową komórką życia społecznego”¹. Także w jednym z dokumentów Soboru Watykańskiego II można przeczytać, że: „małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości”². Istotnie rodzina jest naturalną społecznością, która ma fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania poszczególnych państw i narodów. Zdrowe i silne rodziny wpływają zarówno na trwanie jak i rozwój danego społeczeństwa, czy państwa. Kościół katolicki w swoim nauczaniu podkreśla, że: „rodzina i społeczeństwo, połączone ze sobą żywotnymi i organicznymi więzami, uzupełniają się w funkcji obrony i rozwoju dobra wszystkich ludzi i każdego człowieka”³.

W obecnym, globalnym świecie dokonują się istotne zmiany cywilizacyjne i kulturowe, które powodują nowe wyzwania i problemy. Pewnym symptomem tych zmian jest kryzys wartości, który odbija się na kondycji współczesnych małżeństw i rodzin. Także Jan Paweł II w dokumencie poświęconym rodzinie stwierdził, że: „rodzina w czasach dzisiejszych znajduje się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych”⁴. Wzrost liczby związków niesakramentalnych i dzieci pozamałżeńskich, odkładanie w czasie zawierania małżeństw, plaga rozwodów,

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 2207.

² Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, *Gaudium et spes*, nr 52.

³ Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny* (22 października 1983), punkt G.

⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, nr 1.

czy posiadanie jedynie jednego dziecka – to widoczne przejawy kryzysu rodziny⁵.

W zmieniającej się strukturze społeczeństw pierwszorzędne miejsce tradycyjnej rodziny jest coraz częściej kwestionowane. Uważa się nawet, że małżeństwa i rodziny mogą zostać zastąpione różnego rodzaju związkami partnerskimi, czy kontraktami, które bardziej odpowiadają współczesnym czasom. Zatem „niepokojącym zjawiskiem jest podważanie zwyczajowego modelu małżeństwa jako związku mężczyzny i kobiety, czy próby nadawania związkom małżeńskim nowej treści”⁶. Zdarza się, że stawiane są pytania typu: czy małżeństwo i rodzina ma przyszłość? i czy instytucja małżeństwa nie jest reliktem minionych czasów?

Współczesny kryzys wartości dotyczący najbardziej instytucję małżeństwa i rodziny (rodzina przestała być tak ważna jak kiedyś), czy rozpad więzi międzyludzkich (bycie ze sobą na próbę, życie w pojedynkę, czy wybór nieformalnych związków) jest wyzwaniem, z którym musi zmierzyć się społeczeństwo i państwo. Należy podkreślić, że właściwa polityka rodzinna państwa może nie tylko powstrzymać ten niekorzystny proces, ale na nowo dowartościować instytucję rodziny i jej znaczenie w społeczeństwie.

Istnieje konieczność wypracowania takiej polityki społecznej przez państwo, która odpowiadałaby problemom dzisiejszych rodzin i małżeństw. W związku z powyższymi kwestiami można po-

⁵ Por. *Czy rodzina ma przyszłość?*, Wiąż nr 5 (1998), s. 15-36. „Nie wszędzie zaś godność tej instytucji jednakim świeci blaskiem, gdyż przyćmiewa ją wielożeństwo, plaga rozwodów, tzw. wolna miłość i inne zniekształcenia. Ponadto miłość małżeńska bardzo często doznaje sprofanowana przez egoizm, hedonizm i niedozwolone zabiegi przeciw poczęciu” Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele*, dz. cyt., nr 47.

⁶ K. Kietliński, *Jesteś moją miłością. Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, Warszawa 2005, s. 5. „Trafnie ujmuje te problemy dokument Papieskiej Rady ds. Rodziny w słowach: „Mówi się dzisiaj bezkrytycznie o *nowych modelach rodziny*, o rodzinach zamiast o rodzinie, dąży się też do sformułowania nowej definicji małżeństwa. Oddalając się od pierwotnego pojęcia małżeństwa, rozumianego jako związek – komunია dwóch osób różnych płci, które oddają się sobie nawzajem be zastrzeżeń i ograniczeń w czasie, w sposób wyłączny, wprowadza się coraz więcej określeń dwuznacznych, definiując te *nowe modele rodziny*. Mówi się więc o *rodzinach niepełnych, rodzinach wtórnych, o konkubinatach* czy wręcz o *rodzinach homoseksualnych*”. *Papieska Rada ds. Rodziny, Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie* z 8 XII 1995, s. 6.

stawić następujące pytania: jakie jest znaczenie instytucji rodziny dla społeczeństwa i państwa? jakie są zadania i obowiązki państwa wobec rodziny? oraz jak powinna wyglądać polityka prorodzinna państwa w perspektywie katolickiej nauki społecznej?

Podmiotowość małżeństwa i rodziny

Małżeństwo i rodzina jest pierwszą i naturalną społecznością, gdyż jak czytamy w *Księdze Rodzaju* Bóg stworzył mężczyznę i kobietę, aby stanowili jedno ciało⁷. Później w Nowym Testamencie Jezus Chrystus związek mężczyzny i kobiety uświęcił i pobłogosławił⁸. Rzeczywiście rodzina jest wspólnotą naturalną, która w komunii osobowego *ja* i *ty* tworzy wspólnotę *my*⁹. W katolickiej nauce społecznej niezmiennie podkreśla się fakt, że małżeństwo i rodzinę tworzy mężczyzna i kobieta, czyli, że nie może być na przykład uznany związek osób tej samej płci za rodzinę i małżeństwo¹⁰. Dlatego jak czytamy w dokumencie wydanym przez Stolicę Apostolską „władze publiczne winny wspierać instytucjonalną wartość małżeństwa: związki pozamałżeńskie nie mogą być stawiane na równi z małżeństwami zawartymi w sposób właściwy”¹¹. Istotnym założeniem w polityce rodzinnej państwa powinno być uznanie praw i tożsamości rodziny, czyli wspieranie jedynie rodzin autentycznych, opartych na małżeństwie mężczyzny i kobiety.

Sobór Watykański II w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* przypomina definicję małżeństwa, że jest

⁷ Jan Paweł II kwestii *jednego ciała* pomiędzy mężczyzną a kobietą poświęcił paragraf książki, w którym między innymi napisał: „Sformułowanie biblijne, nadzwyczaj zwarte i proste, wskazuje na płęć, na kobiecość i męskość, jako na tę właściwość człowieka – mężczyzny i kobiety – która pozwala im stając się jednym ciałem poddać zarazem całe swoje człowieczeństwo błogosławieństwu płodności”. Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Watykan 1986, s. 42n.

⁸ Por. Rdz 2, 24 i Mt 19, 3-6.

⁹ Por. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 213.

¹⁰ Por. W. Góralski, *Homoseksualizm a zdolność do powzięcia zgody małżeńskiej*, w: *Tożsamość seksualna nupturientów a zdolność do zgody małżeńskiej*, B. Zubert (red.), Opole 1998, s. 54.

¹¹ Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny* (22 października 1983), art. 1 punkt c.

to: „Głęboka wspólnota całego życia i miłości małżeńskiej ustanowiona przez Stwórcę i unormowana Jego prawami, zawiązuje się przez przymierze małżeńskie, czyli nieodwołalną osobistą zgodę. W ten sposób aktem osobowym, przez który małżonkowie się sobie oddają i przyjmują, powstaje z woli Bożej instytucja trwała także wobec społeczeństwa”¹². Zatem małżeństwo, które stanowi centrum życia społecznego powinno być pewną *instytucją trwałą*, na której opiera się społeczeństwo, a także państwo¹³. Fundamentem każdej rodziny jest małżeństwo, które jako wspólnota życia i miłości stanowi wartość społeczną; w małżeństwie, bowiem mężczyzna i kobieta są ukierunkowani na rodzenie i wychowanie dzieci, a więc na rozwój społeczeństwa¹⁴.

W *Karcie Praw Rodziny* czytamy, że rodzina jest nie tyle zwykłą instytucją prawną, społeczną czy ekonomiczną, ale jest pewną wspólnotą, w której domownicy uczą się postaw miłości i solidarności, poznają wartości kulturowe, moralne, społeczne, duchowe i religijne, przydatne do życia w społeczeństwie¹⁵. „Przez proces wychowania rodzina formuje człowieka do pełni godności we wszystkich jego wymiarach, włącznie z wymiarem społecznym”¹⁶. Zatem rodzina wypełniając misję wychowawczą, przygotowuje do życia w społeczeństwie¹⁷. Rodzina ma też decydujący wpływ na kształtowanie postaw członków rodziny, uczenia się samodzielności, podejmowania decyzji, czy rozwiązywania problemów¹⁸. Wiadomo, że żadna instytucja społeczna, czy państwowa nie zastąpi w pełni rodziców w wychowaniu dzieci. Tylko rodzice potrafią wychowywać dzieci w niepowtarzalnym klimacie miłości, dobro-

¹² Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele*, dz. cyt., nr 48.

¹³ „Natura miłości małżeńskiej domaga się trwałości związku małżeńskiego i jego nierozzerwalności. Niespełnienie tych wymogów szkodzi charakteryzującej węzeł małżeński relacji miłości wyłącznej i całkowitej, powodując wielkie cierpienia dzieci i przynosząc szkody tkance społecznej” *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 225.

¹⁴ Por. tamże, nr 218.

¹⁵ Por. *Stolica Apostolska, Karta Praw Rodziny*, art. cyt., punkt E.

¹⁶ *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 238. „Rodziny powinny coraz lepiej sobie uświadamiać własną rolę współtwórców tak zwanej polityki rodzinnej oraz podejmować odpowiedzialność za przemianę społeczeństwa”.

¹⁷ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, nr 44. Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, nr 239.

¹⁸ Por. R. Marx, *Kapitał. Mowa w obronie człowieka*, Kraków 2009, s. 209.

ci, bezinteresowności czy w duchu ofiary¹⁹. W *Kompendium nauki społecznej Kościoła* podkreślono, że: „rodzina, która żyje, budując każdego dnia sieć międzyosobowych relacji, wewnętrznych i zewnętrznych, staje się pierwszą i niezastąpioną szkołą życia społecznego, przykładem oraz bodźcem dla szerszych kontaktów społecznych w duchu szacunku, sprawiedliwości, dialogu i miłości”²⁰.

Polityka społeczeństwa i państwa wobec rodziny

Polityka rodzinna wpisuje się w ogólną politykę społeczną prowadzoną przez państwo, czy instytucje społeczne, których celem jest wypracowanie optymalnych warunków życia i pracy w danym społeczeństwie²¹. Polityka rodzinna to wielorakie działania państwa, których celem jest dobro rodziny w ramach prowadzonej polityki społecznej²². Zatem polityka rodzinna jest pewną składową polityki społecznej prowadzonej przez państwo. Chodzi przede wszystkim o rozwiązywanie tych problemów społecznych przez państwo, które zagrażają właściwemu funkcjonowaniu rodziny. Jak wiadomo „życie rodzinne jest wprowadzeniem do życia społecznego”²³, stąd rola rodziny w tym procesie przygotowawczym jest nie do przecenienia. Należy podkreślić, że: „potrzeba prowadzenia polityki rodzinnej wynika z pełnionych przez rodzinę społecznych funkcji”²⁴.

Znawca katolickiej nauki społecznej napisał, że: „rodzina jest wcześniejsza od państwa (...) małżeństwo nie jest tylko, a nawet nie jest przede wszystkim, funkcją społeczną”²⁵. Już Leon XIII

¹⁹ Por. Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio*, nr 36.

²⁰ *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 221.

²¹ Por. *Mała Encyklopedia PWN*, Warszawa 1995, s. 668n.

²² *Polityka rodzinna* była stosowana przez państwa niejako od zawsze natomiast sam termin *polityka rodzinna* pojawił się w dziele A. Myrdal zatytułowanym *Nation and Family: The Swedish Experiment in Democratic Family and Population Policy*, wydanym w Nowym Jorku w 1941 r.

²³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, dz. cyt., nr 2207.

²⁴ Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej – wnioski dla Polski, w: www.rpo.gov.pl/pliki/12555996520.pdf

²⁵ Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 1994, s. 435. „Jako instytucja prawa naturalnego rodzina jest samodzielna, niezależna, jej prawa są najstarsze i nienaruszalne”. Tamże, s. 440

w 1891 r. nauczał, że: „prawa i obowiązki rodziny, (...) wcześniejsze są niż prawa i obowiązki państwa i bliższe natury”²⁶. Także w *Karcie Praw Rodziny* znalazł się odpowiedni zapis, w którym czytamy, że: „rodzina, związek naturalny, pierwotny w stosunku do państwa czy jakiegokolwiek innej wspólnoty, posiada swoje własne, niezbywalne prawa”²⁷. Z powyższego jasno wynika, że wszelkie instytucje i organizacje społeczne w państwie są wtórne wobec rodziny. Państwo zatem powinno pełnić rolę służebną wobec rodziny, a troska o rodzinę musi być zawsze priorytetem w działalności wszelkich władz państwowych²⁸. „Jak stwierdził papież Pius XII, najlepszą normą określającą w sposób ścisły prawa rodziny w społeczności państwowej jest zasada, że nie rodzina, lecz raczej państwo dla rodziny”²⁹. Pierwszeństwo rodziny przed społeczeństwem i państwem wynika przede wszystkim z faktu, że istnienie państwa i społeczeństwa zależy od rodziny. Rodzina natomiast jest zakorzeniona w ludzkiej naturze i może istnieć niezależnie od państwa³⁰. Zatem szczególna odpowiedzialność za wspieranie i wzmacnianie instytucji rodziny spoczywa na państwie.

Zasadniczym obowiązkiem państwa jest zabezpieczenie rodziny w następujących dziedzinach:

- porządku;
- szacunku;
- zdrowia;
- szczęścia rodziny³¹.

W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czytamy, że w każdym państwie rodzina powinna mieć zagwarantowane podstawowe prawa, do których należy zaliczyć:

- „prawo do założenia rodziny, posiadania dzieci i wychowywania ich zgodnie z własnymi przekonaniem moralnymi i religijnymi;
- ochronę stałości więzi małżeńskiej i instytucji rodziny;

²⁶ Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, nr 10.

²⁷ Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny*, art. cyt., punkt E.

²⁸ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, dz. cyt., nr 2210.

²⁹ Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 1994, s. 440.

³⁰ Por. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 214.

³¹ Por. Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 1994, s. 441.

– prawo do wyznawania własnej wiary, przekazywania jej, wychowywania w niej dzieci za pomocą koniecznych środków i instytucji;

– prawo do własności prywatnej, prawo podejmowania i otrzymywania pracy, mieszkania, prawo do emigracji;

– zgodnie z prawodawstwem krajów – prawo do świadczeń medycznych, do opieki nad osobami starszymi, do zasiłków rodzinnych;

– ochronę bezpieczeństwa i warunków zdrowia, zwłaszcza wobec takich zagrożeń, jak narkomania, pornografia, alkoholizm itd.;

– prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami, a w ten sposób do przedstawicielstwa wobec władz świeckich³².

W interesie społeczeństwa i państwa leży uprawianie takiej polityki, która będzie sprzyjała rodzinie i chroniła jej interesy. Zatem do istoty polityki prorodzinnej państwa należy zaliczyć wielorakie działania, które zapewnią prawidłowe funkcjonowanie rodziny. Jak powiedział Rzecznik Praw Obywatelskich w Polsce na seminarium poświęconym polityce rodzinnej w krajach Unii Europejskiej: „Polityka rodzinna (...) powinna uwzględniać poprawę jakości funkcjonowania rodziny we wszystkich jej wymiarach”³³. Rodziny powinny nie tyle być przedmiotem działań politycznych państwa, ale podmiotem tego działania, czyli powinny być chronione przez prawo i ustawodawstwo państwowe, a także mieć wpływ na prowadzoną przez państwo politykę rodzinną³⁴.

Polityka prorodzinna dotyczy przede wszystkim takich działań państwa, które mają wspierać rodziny w osiągnięciu trzech celów: materialnych, opiekuńczych i wychowawczych. Należy zauważyć, że ogólnym celem strategicznym państwa w polityce prorodzinnej jest popieranie zawierania małżeństw oraz rodzenia i wychowania dzieci. Rodziny mają prawo oczekiwać od społeczeństwa i państwa zapewnienia im odpowiednich warunków do wypełnienia swoich zadań, a nawet wsparcia w nadzwyczajnych przypadkach³⁵. „Spo-

³² *Katechizm Kościoła Katolickiego*, dz. cyt., nr 2211.

³³ J. Kochanowski, *Przesłanki tworzenia strategii polityki rodzinnej w Polsce*, w: www.rpo.gov.pl/pliki/12555996520.pdf

³⁴ Por. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 247.

³⁵ W *Karcie Praw Rodziny* wyliczono następujące nadzwyczajne przypadki: „przedwczesna śmierć jednego lub obojga rodziców, opuszczenie rodziny przez jednego z małżonków, w razie wypadku, choroby czy inwalidztwa, w razie bez-

łączeństwo, a w szczególności państwo i organizacje międzynarodowe, winny czynić wszystko, co możliwe, celem zabezpieczenia wszelkiej pomocy politycznej, ekonomicznej, społecznej, prawnej, niezbędnej do umocnienia jedności i stabilności rodziny tak, aby mogła ona sprostać swym specyficznym zadaniom³⁶. Do takich podstawowych obowiązków państwa wobec rodziny należy zaliczyć pomoc w zaspokojeniu różnorodnych potrzeb rodziny, przede wszystkim wyżywienia i ubrania dzieci, zapewnienia im mieszkania i wykształcenia. Polityka prorodzinna powinna być prowadzona w sposób systemowy, przejawiająca się między innymi w korzystnych regulacjach prawnych, czy pomocy finansowej. Ważnym punktem w polityce prorodzinnej będzie zapewnienie młodym małżeństwom niezbędnych środków finansowych na utrzymanie rodziny (ponoszenie przez państwo części kosztów w utrzymaniu i wychowaniu dzieci), czy wypracowanie pewnego konsensusu pozwalającego jednocześnie na pracę i posiadanie potomstwa (stworzenie systemu opieki, czy pomoc placówek wychowawczych konkretnym rodzinom).

Jedną z istotnych kwestii związanych z polityką prorodziną jest zapewnienie przez państwo tak zwanej *płacy rodzinnej* pozwalającej na godne życie wszystkich członków rodziny. W uzasadnionych przypadkach płaca rodzinna powinna być uzupełniana przez różnego rodzaju zasiłki i świadczenia rodzinne³⁷. Jak czytamy w *Karcie Praw Rodziny* „wynagrodzenie za pracę winno być wystarczające do założenia i godnego utrzymania rodziny, czy to dzięki odpowiedniej płacy, określonej jako *płaca rodzinna*, czy też dzięki innym środkom społecznym, jak zasiłki rodzinne bądź wynagrodzenie pracy domowej jednego z rodziców; powinno ono być takie, aby matka nie była zmuszona do pracy poza domem ze szkodą dla życia rodziny, a zwłaszcza wychowania dzieci³⁸.

robocia lub wtedy, gdy rodzina musi ponosić dodatkowe ciężary związane ze starością, niedorozwojem fizycznym czy umysłowym któregoś ze swych członków, czy też w związku z wychowaniem dzieci”. Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny*, art. cyt., nr 9.

³⁶ Tamże, punkt I.

³⁷ Por. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 250.

³⁸ Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny*, art. cyt., nr 10.

Konkretnym przykładem pewnej strategii w polityce rodzinnej jest potrzeba objęcia opieką zdrowotną matki i dziecka. W tej polityce należy dążyć do:

- „doskonalenia czynnej opieki nad kobietą ciężarną, rodzącą i nad noworodkiem jako warunku podniesienia jakości prokreacji;
- działań na rzecz ograniczenia zachorowań i zgonów wśród dzieci i młodzieży;
- odbudowy medycyny szkolnej i rozwoju promocji zdrowia”³⁹.

Państwo ponosi odpowiedzialność za wybór pewnej polityki rodzinnej, która w konsekwencji będzie wzmocniała bądź osłabiała instytucję rodziny. „Tylko wtedy może państwo być (...) zdrową społecznością, gdy rodzina wypełnia swe zadania jako najbardziej żywotna, uporządkowana społeczność”⁴⁰. Jeśli małżeństwa i rodziny znajdują się w kryzysie, to jednym z istotnych czynników na pogłębianie się tego kryzysu jest nieodpowiednia polityka rodzinna państwa.

Modele polityki rodzinnej państwa a zasada pomocniczości

Ponieważ w różny sposób rozumiana jest kwestia zapewnienia przez państwo odpowiednich warunków dla egzystencji i rozwoju rodziny, dlatego w praktyce jest realizowana nie tyle jedna polityka rodzinna, co wiele polityk rodzinnych, czyli można wskazać różne modele polityki rodzinnej.

Państwa w wyborze odpowiedniego modelu polityki rodzinnej kierują się takimi uwarunkowaniami jak: ekonomiczne, demograficzne, polityczne czy społeczno-kulturowe. Można wskazać trzy klasyczne modele polityki rodzinnej:

- konserwatywny;
- liberalny;
- socjaldemokratyczny.

W pierwszym modelu polityki rodzinnej (konserwatywnym) akcentuje się tradycyjną rolę ojca w utrzymaniu rodziny, zaś państwo powinno wspomagać jego wysiłki. Podstawą tego modelu jest system ubezpieczeń, który może być wspierany przez różnego

³⁹ www.rpo.gov.pl/pliki/12555996520.pdf.

⁴⁰ B. Haring, *Małżeństwo w dobie obecnej*, tłum. J. Klenowski, t. V, Poznań 1966, s. 373.

rodzaju zasiłki i zapomogi w zależności od dochodów. Istotną rolę odgrywają też regulacje prawne ze strony państwa.

W modelu liberalnym udział państwa w polityce rodzinnej jest znikomy. W zasadzie ogranicza się do koniecznych interwencji na rzecz rodziny w systemie podatkowym, czy pomocy w postaci niewielkich świadczeń społecznych. Zakłada się, że obywatele nie powinni liczyć na pomoc państwa, ale sami mają obowiązek zatroszczyć się o rodzinę. Uważa się, że „ludzie z zasady stają się bardziej zapobiegliwi i niezależni, a także rozwijają inne dobre nawyki, gdy są zmuszeni do samodzielnego podejmowania decyzji i troszczenia się o siebie”⁴¹. Rodzina i dzieci w tym modelu są traktowane jako prywatna sprawa obywateli, a nie dobro wspólne.

Z kolei w modelu socjaldemokratycznym to głównie państwo przejmuje odpowiedzialność za rodziny. Często posiada rozbudowany i złożony system polityki rodzinnej oferujący wielorakie świadczenia rodzinne. Koszty takiej polityki ponosi przede wszystkim najbogatsza część społeczeństwa (na przykład poprzez wyższe opodatkowanie)⁴².

Należy zauważyć, że wymienione trzy modele w zasadzie nie występują w formie *czystej*. Przyjęcie określonej polityki rodzinnej przez państwo zależy od wielu czynników, na przykład takich jak: ustrój państwa, zasoby finansowe, zmiany demograficzne, czy uwarunkowania kulturowe. Polityka rodzinna może też w sposób istotny zmieniać się w wyniku występowania nowych problemów związanych z funkcjonowaniem rodziny i społeczeństwa (na przykład państwo w celu poprawienia sytuacji demograficznej może stosować różnego rodzaju działania niezależnie od przyjętego wcześniej modelu)⁴³.

Należy podkreślić, że „każdy model społeczny, który chce służyć dobru człowieka, nie może pomijać centralnego znaczenia i odpowiedzialności rodziny”⁴⁴. Według katolickiej nauki społecznej wszelkie stosunki pomiędzy społeczeństwem, czy państwem z rodziną powinny opierać się na zasadzie pomocniczości⁴⁵. „Rodzina

⁴¹ G. S. Becker, *Ekonomia życia*, tłum A. Żak, Gliwice 2006, s. 127.

⁴² Por. B. Balcerzak-Paradowska, *ABC polityki rodzinnej*, Znak nr 678 (2011), s. 29n.

⁴³ Por. K. Slany, *Modele życia rodzinnego*, Znak nr 2 (2005), s. 37.

⁴⁴ *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 214.

⁴⁵ „Natomiast społeczeństwo i państwo w swoich relacjach z rodziną mają obowiązek przestrzegać zasady pomocniczości”. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 214.

jest bowiem takim społeczeństwem, które nie dysponuje wszystkimi środkami nieodzownymi do realizacji własnych celów, zwłaszcza w dziedzinie wykształcenia i wychowania. I dlatego trzeba, aby interweniowało państwo, zgodnie ze wspomnianą zasadą: wszędzie tam, gdzie rodzina jest samowystarczalna, należy ją pozostawić samej sobie; co więcej, interwencjonalizm państwowy byłby w tym zakresie szkodliwy, byłby wyrazem nie poszanowania, a deptania praw rodziny. Pomoc państwa zaczyna się dopiero tam, gdzie rodzina naprawdę sobie nie wystarcza⁴⁶. Z jednej strony, zatem społeczeństwo i państwo nie powinny zastępować rodzin w tych obszarach, w których dobrze sobie radzą, a z drugiej – wspomagać takie rodziny, które same sobie nie poradzą⁴⁷. „Z zasadą pomocniczości kontrastują rozmaite formy centralizacji, biurokracji, opiekuńczości, nieuprawnionej i przesadnej obecności państwa i władz publicznych w życiu społecznym”⁴⁸.

Zakończenie

Funkcjonowanie i rozwój państwa, czy społeczeństwa zależy od rodziny. Rodzina jest nie tylko instytucją prawną, społeczną, czy ekonomiczną, ale jest przede wszystkim wspólnotą miłości i solidarności, w której przekazywane są istotne wartości kulturowe, moralne i duchowe⁴⁹. Jan Paweł II w dokumencie *Christifideles la-*

⁴⁶ Jan Paweł II, List do Rodzin *Gratissimam sane z okazji roku Rodziny 1994*, nr 17.

⁴⁷ Por. *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 215.

⁴⁸ *Kompendium nauki społecznej*, dz. cyt., nr 187. „Urzeczywistnianiu zasady pomocniczości odpowiadają: poszanowanie i rzeczywiste popieranie prymatu osoby i rodziny; docenianie znaczenia stowarzyszeń i organizacji pośrednich, wspieranie ich w podejmowaniu własnych, istotnych decyzji i w dokonywaniu wyborów, które nie mogą być przerzucane na innych ani przez nich podejmowane; zachęta kierowana w stronę prywatnej inicjatywy w taki sposób, by każdy organizm społeczny, z charakterystycznymi dla niego właściwościami, służył dobru wspólnemu; pluralistyczny podział społeczeństwa i przedstawicielstwo ożywiających go sił; poszanowanie praw człowieka i mniejszości; decentralizacja biurokracji i administracji; równowaga między sferą publiczną i prywatną, z wynikającym stąd uznaniem społecznej roli własności prywatnej; przyznanie adekwatnej odpowiedzialności obywatelowi, będącemu aktywną «częścią» rzeczywistości politycznej i społecznej kraju”. *Tamże*, nr 187.

⁴⁹ Por. Ch. Delsol, *Jak dzisiaj przekazywać wartości*, Znak nr 2 (2005), s. 21.

ici napisał, że: „rodzina jest kolebką życia i miłości, gdzie człowiek rodzi się i wzrasta, jest podstawową komórką społeczeństwa”⁵⁰. Zatem polityka prorodzinna leży w najlepiej pojętym interesie państwa. Państwo w swojej polityce powinno przyjąć, że rodzina jest najmniejszą, ale jednocześnie najważniejszą społeczną wspólnotą. Katolicka nauka społeczna zalicza służbę rodzinie do jednych z najistotniejszych zadań społeczeństwa i państwa.

Polityka rodzinna państwa powinna opierać się na trzech głównych założeniach:

- rodzina jest fundamentalną i najważniejszą instytucją społeczną;
- rodzina ma prawo oczekiwać wsparcia ze strony państwa;
- polityka rodzinna powinna być prowadzona w taki sposób, aby odpowiadała na wyzwania i problemy rodzin w danym państwie czy społeczeństwie.

Należy zauważyć, że Kościół katolicki w swoim nauczaniu nie popiera konkretnego modelu polityki rodzinnej (konserwatywny, liberalny czy socjaldemokratyczny), ale opowiada się za takim, który służy rozwojowi człowieka i rodziny.

Polityka rodzinna powinna być priorytetem dla państwa, która „ostatecznie przyczyni się do szczęścia obywateli, zapewni większą spójność społeczną, wywrze pozytywny efekt na zdrowie publiczne”⁵¹. Państwo ma obowiązek wspierać ustawiczną politykę promocji wartości prorodzinnych, czy edukacji prorodzinnej szczególnie w środowiskach ludzi młodych. „Na wszystkich ludziach i stworzonych przez nich wspólnotach i organizacjach ciąży niezbywalny obowiązek skutecznej troski o powszechną promocję małżeństwa i rodziny oraz chronienia ich przed wszelkimi zagrożeniami”⁵². Celem polityki prorodzinnej jest przede wszystkim wspieranie takich rozwiązań prawnych, które będą chroniły instytucję rodziny, a także zapewniały jej rozwój. „Polityka rodzinna musi być filarem i motorem wszelkiej polityki społecznej”⁵³.

⁵⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, nr 37.

⁵¹ *Polityka rodzinna priorytetem działania Unii Europejskiej*, Bruksela (17.03.2004), Dokument sekretariatu Komisji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej COMECE.

⁵² Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele*, dz. cyt., nr 52.

⁵³ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, nr 90.

Summary

Marriage and family is one of the most valuable assets of mankind. Operation and development of the state, or society depends on the family. The family is not only a legal institution, social, or economic, but it is first and foremost a community of love and solidarity. It should be noted that the Catholic Church supports the state family policy model, which is for the good of man and the family. Family policy is in the best interests of the state. Family policy should primarily support such legal solutions that protect the institution of the family, as well as introduce specific mechanisms of direct aid. A family policy must be the basis and driving force of all social policies.

Bibliografia:

- Balcerzak-Paradowska B., *ABC polityki rodzinnej*, Znak nr 678 (2011), s. 26-35.
- Becker G. S., *Ekonomia życia*, tłum. A. Żak, Gliwice 2006.
- Delsol Ch., *Jak dzisiaj przekazywać wartości?*, Znak nr 2 (2005), s. 21-28.
- Czy rodzina ma przyszłość?*, *Więź* nr 5 (1998), s. 15-36.
- Góralski W., *Homoseksualizm a zdolność do powzięcia zgody małżeńskiej*, w: *Tożsamość seksualna nupturientów a zdolność do zgody małżeńskiej*, B. Zubert (red.), Opole 1998.
- Haring B., *Małżeństwo w dobie obecnej*, tłum. J. Klenowski, t. V, Poznań 1966.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*
- Jan Paweł II, List do Rodzin *Gratissimam Sane* z okazji roku Rodziny 1994.
- Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich*, Watykan 1986.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kietliński K., *Jesteś moją miłością. Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, Warszawa 2005.
- Kochanowski J., *Przesłanki tworzenia strategii polityki rodzinnej w Polsce*, w: www.rpo.gov.pl/pliki/12555996520.pdf
- Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
- Leon XIII, Encyklika *Rerum Novarum*.
- Mała Encyklopedia PWN*, Warszawa 1995.
- Marx R., *Kapitał. Mowa w obronie człowieka*, Kraków 2009.
- Myrdal A., *Nation and Family: The Swedish Experiment in Democratic Family and Population Policy*, New York 1941.
- Papieska Rada ds. Rodziny, Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie z 8 XII 1995.*
- Polityka rodzinna priorytetem działania Unii Europejskiej*, Bruksela (17.03.2004), Dokument sekretariatu Komisji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej COMECE.
- Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej – wnioski dla Polski*, w: www.rpo.gov.pl/pliki/12555996520.pdf
- Sobór Watykański II, *Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, Gaudium et Spes*.
- Slany K., *Modele życia rodzinnego*, Znak nr 2 (2005), s. 29-40.
- Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny* (22 października 1983).
- Strzeszewski Cz., *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 1994.